

Małgorzata Bandach

ORCID: 0000-0002-4437-9820

DOI: 10.15290/dhmgz.01.2021.10

Godność dziecka a ideał autentyczności w wychowaniu

Child dignity and an ideal of authenticity in upbringing

STRESZCZENIE: Na przestrzeni dziejów każda epoka kreowała swój indywidualny i często całkowicie odmienny od poprzedniego ideał wychowania. Fundamentem współczesnej edukacji jest prawda o godności osoby ludzkiej. Godność dziecka jest antytezą jego uprzedmiotowienia i zniewolenia.

Tematem artykułu jest problematyka godności dziecka w kontekstach edukacyjnych wobec współczesnych problemów, jakie może rodić niczym nieskrępowany indywidualizm i prymat rozumu instrumentalnego w edukacji i wychowaniu. „Wychować to tyle, co właściwie wprowadzić drugiego człowieka w jego wolność”. Wszelkie próby i przejawy zniewolenia stanowią zagrożenie dla wolności, a tym samym godności człowieka na różnych etapach jego rozwoju – od dzieciństwa aż po okres senioralny. Dotyczy to zarówno godności osobowej, godności osobowościowej, jak i godności osobistej.

SŁOWA KLUCZOWE: godność dziecka, ideał autentyczności, wychowanie

ABSTRACT: Throughout history, a unique ideal of upbringing, very often completely different from its predecessors, has been created during every era. The truth about human dignity constitutes the foundation of contemporary education. Human dignity is an antithesis of the person's objectification and enslavement.

The subject of the article is child dignity in educational contexts of contemporary problems, which can be generated by unleashed individualism and the primacy

of instrumental reason in education and upbringing. „To bring up means just to properly lead the other person to freedom”. Any attempts and manifestations of enslavement pose a threat to human freedom, which implies human dignity at different stages of its development from childhood to senior years. The same refers to personal dignity and individual dignity.

KEYWORDS: child dignity, an ideal of authenticity, upbringing

Cechą ideału wychowania jest jego historyczna zmienność, osadzenie w filozofii, nauce, polityce, organizacji życia społecznego, religii i szeroko rozumianej kulturze danej epoki. Na przestrzeni dziejów każda epoka kreowała swój indywidualny i często całkowicie odmienny od poprzedniego ideał wychowania. W literaturze przedmiotu znajdujemy wiele prób zdefiniowania pojęcia ideału wychowania. Andrzej de Tchorzewski podkreśla, iż pedagogiczny ideał wychowawczy jest idealnym, nierealnym obrazem człowieka, ugruntowanym kulturowo ideałem człowieczeństwa, będącym uosobieniem hierarchii aksjologicznej swoich czasów¹. Według Józefa Górniewicza, „tak pojęty ideał jest po prostu kulturowym wzorem osobowości poszerzonym o perspektywę rozwoju. Zawiera w sobie elementy tradycji kulturowej, jak też prognozy dotyczące świata, który nadchodzi”².

Współcześnie trudno jest wskazać jakiś wzór osobowy, jednoznacznie określony obraz człowieka, normatywnie usankcjonowany ideał wychowania. Panujący pluralizm doktryn pedagogicznych, orientacji filozoficznych, światopoglądowych, postaw społecznych, i politycznych jest przyczyną pojawiania się różnych, często bardzo odmiennych ideałów wychowania³. Jednak zawsze „u podstaw każdej teorii wychowania i każdej praktyki wychowawczej stoi jakaś koncepcja

¹ A.M. de Tchorzewski, *Wstęp do teorii wychowania*, Kraków 2018, s. 102.

² J. Górniewicz, *Kulturowy wzór osobowości a ideał wychowania*, [w:] T. Kukołowicz, M. Nowakowa (red.), *Pedagogika ogólna. Problemy aksjologiczne*, Lublin 1997, s. 57.

³ A.M. de Tchorzewski, op. cit., s. 103.

człowieka”⁴. Wydaje się, że wspólnym mianownikiem współczesnych ideałów jest prawda o godności osoby ludzkiej stanowiąca fundament współczesnej edukacji.

Godność dziecka

„Nie ma dzieci, są ludzie”. Te słowa Janusza Korczaka winny stanowić podstawę wszelkich rozważań o godności dziecka. Ilekroć przywołujemy pojęcie godności dziecka, to tak naprawdę rozważamy kwestie dotyczące godności człowieka. Czym zatem jest „godność człowieka”, „godność dziecka”? Co należy rozumieć przez to pojęcie? Udzielenie odpowiedzi na te pytania ma fundamentalne znaczenie dla pedagogiki i wychowania, aczkolwiek niejednoznaczność pojęcia godności, różne jego ujęcia w kontekstach historycznych, kulturowych, społecznych, politycznych powodują, iż jest to zadanie trudne, a próba udzielenia odpowiedzi na te pytania obarczona jest ryzykiem zarzutu o jej niekompletność, niepełność i powierzchowność. Adam Rodziński wyraża nawet pogląd, iż pojęcie godności, traktowanej jako pojęcie pierwotne, nie jest możliwe do zdefiniowania, a każda próba jej definicji musi zakończyć się niepowodzeniem⁵. Jest to o tyle interesujące stwierdzenie, iż literatura dotycząca problematyki godności człowieka jest bardzo bogata.

Słowo „godność” pochodzi od łacińskiego *dignus* i oznacza tyle, co wart uszanowania i czci, zobowiązany do szacunku dużej wagi. Termin „godność” występuje w wielu znaczeniach. Bywa rozumiana jako „nieusuwalna i niestopniowalna, zasługująca na szacunek własny i innych ludzi wartość człowieczeństwa, przysługująca każdemu człowiekowi bez wyjątku”⁶; *Słownik języka polskiego* pojęcie „godności” definiuje jako „poczucie własnej wartości i szacunek dla samego siebie”. Według Marii Ossowskiej, „ma godność ten, kto umie bronić pewnych uznanych

⁴ J. Tischner, *Świat ludzkiej nadziei*, Kraków 2005, s. 28; por. B. Śliwerski, *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Kraków 2015, s. 87.

⁵ A. Rodziński, *Osoba, moralność, kultura*, Lublin 1989, s. 98.

⁶ *Encyklopedia PWN*, hasło: *godność*, <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/godno%C5%9B%C4%87.html> [dostęp: 12.10.2020].

przez się wartości, z których obroną związane jest jego poczucie własnej wartości i oczekuje z tego tytułu szacunku ze strony innych”⁷. W literaturze przedmiotu najczęściej wyróżnia się godność osobową, godność osobistą i godność osobowościową⁸. Niektórzy autorzy wymieniają także godność ugruntowaną w okolicznościach życia⁹.

Godność osobowa jest wrodzoną, stałą, niezniszczalną wartością człowieka. Na mocy stania się osobą ludzką każdy obdarzony jest godnością. Jest ona niezbywalna, nienaruszalna. Człowiek nie może utracić godności osobowej, nie można człowieka pozbawić godności osobowej. Godność ta przysługuje każdemu tylko z tej racji, że jest człowiekiem. Zdaniem A. Rodzińskiego,

jeżeli prawdą jest, że nie można zrozumieć, na czym polega wrodzona człowiekowi godność, bez wzięcia pod uwagę natury człowieka, to równie prawdą jest, że nie można zdobyć właściwego pojęcia o człowieku, i o jego naturze, nie pamiętając równocześnie o tym, że człowiek – i to każdy bez wyjątku – jest osobą i że z tej racji przysługuje mu niezależnie od tego, co czyni i jak postępuje, godność trwała, niezbywalna i zobowiązująca¹⁰.

Według Tomasza z Akwinu pojęcie osoby jest nierozzerwalnie związane z pojęciem godności, „osobą jest to, co posiada godność (*persona est nomen dignitatis*)”¹¹. Immanuel Kant wskazywał, że godność jest wartością, której nie da się zmierzyć, ani przeliczyć na inne dobra, ani też zmierzyć i zrównoważyć innymi wartościami, gdyż „w państwie celów wszystko ma albo jakąś cenę, albo godność. To, co ma cenę,

⁷ Por. M. Ossowska, *Normy moralne. Próba systematyzacji*, Warszawa 1985, s. 59.

⁸ Por. A. Rodziński, *U podstaw kultury moralnej. O genezie i podstawowej strukturze wartości moralnej naturalnej i wartościowania ściśle moralnego*, „Roczniki Filozoficzne KUL” 1968, nr 16 (2), s. 43-49.

⁹ M. Piechowiak, *Filozofia praw człowieka – Prawa człowieka w świetle ich międzynarodowej ochrony*, Lublin 1999, s. 343; J.J. Jadacki wymienia cztery sposoby rozumienia godności: „człowieczeństwo, czyli godność ludzka”, „zasługa czyli godność nabyta”, „szlachetność, czyli godność osobista”, „dostojeństwo, czyli godność zawodowa”, zob. J.J. Jadacki, *O godności i odpowiedzialności*, [w:] Idem, *Aksjologia i semiotyka. Analizy i polemiki*, Warszawa 2003, s. 85-86.

¹⁰ A. Rodziński, op. cit., s. 103.

¹¹ L. Bosek, *Gwarancje godności ludzkiej i ich wpływ na polskie prawo cywilne*, Warszawa 2012, s. 35. M. Piechowiak podaje, że „nazwa «osoba» przysługuje ze względu na godność, a ta ugruntowana jest nie w samej rozumności jako właściwości człowieka, ale w samoistnieniu w pewien szczególny sposób (właściwy istotom rozumnym)”, M. Piechowiak, *Filozofia praw człowieka...*, s. 6.

można zastąpić także przez coś innego, jako jego równoważnik, co za wszelką cenę przewyższa, a więc nie dopuszcza żadnego równoważnika, posiada godność¹². Godność człowieka stanowi właściwość każdej istoty ludzkiej, zatem człowiek zawsze winien być postrzegany jako cel sam w sobie, a nigdy jako środek do osiągnięcia jakiegokolwiek celu. Ponieważ człowiek jest nieporównywalny do innych istot w aspekcie wartości, nie mówimy o wartości człowieka, lecz o jego godności. „Jeśli nawet wartość życia dziesięciu ludzi jest większa niż wartość jednego człowieka, to godność dziesięciu ludzi nie jest większa niż godność jednego człowieka. Osoby nie są «dodawalne»¹³”.

Godność osobista rozumiana jest jako sfera osobowości kształtowana przez szereg okoliczności zewnętrznych, która konkretyzuje się w poczuciu własnej wartości człowieka i oczekiwaniu szacunku ze strony innych ludzi. Tomasz Hobbes postrzegał godność osobistą jako „publiczną wartość człowieka, która jest wartością, jaką mu przypisuje państwo i społeczność, jest tą wartością, którą ludzie nazywają dostojenstwem¹⁴. Godność osobista to wewnętrzne przekonanie człowieka o swoim moralnym i etycznym nieposzlakowaniu. Zmienny jest jej zakres i charakter, który zależy od psychiki i osobowości każdego człowieka, a także zaakceptowanego przez niego systemu wartości, środowiska, w którym żyje, pozycji społecznej.

Następny rodzaj godności, czyli **godność osobowościowa**, jest cechą osobowości, związaną z doskonałością moralną człowieka, który nabywa ją lub traci w zależności od własnych wyborów, decyzji, postępowania. Jest efektem pracy nad sobą, wychowania.

Godność ugruntowana w okolicznościach życia to kolejny rodzaj godności, który możemy zdefiniować jako stan, w którym człowiek w pełni realizuje własne człowieczeństwo¹⁵, gdy może decydować o sobie, może się rozwijać, posiada odpowiednie warunki życia. O godnych warunkach życia może decydować między innymi dostęp do opieki zdrowotnej, dóbr kultury, do edukacji, uczestnictwa w życiu społecznym, do bieżącej wody, do ogrzewania, ale także swoboda, w wyborze miejsca pracy, zawodu, miejsca zamieszkania, wolność

¹² I. Kant, *Uzasadnienie metafizyki moralności*, Warszawa 1971, s. 70.

¹³ R. Spaemann, *Osoby – o różnicy między kimś a czymś*, Warszawa 2001, s. 246.

¹⁴ T. Hobbes, *Lewiatan czyli materia, forma i władza państwa kościelnego i świeckiego*, Warszawa 2005, s. 167-168.

¹⁵ M. Piechowiak, op. cit., s. 347.

poruszania się, wolność wypowiedzi czy możliwość samorealizacji. Godność ugruntowana w okolicznościach życia odnosi się do warunków życia, które uznajemy za godne lub niegodne człowieka.

Godność dziecka (osoby ludzkiej) nie wynika z wolności i praw człowieka, ale to wolności i prawa wynikają z godności człowieka. Źródłem tych praw jest godność osobowa. Prawa dziecka są prawami człowieka, z tą różnicą, że z niektórych praw dzieci korzystają w miarę dojrzewania i stosownie do możliwości rozeznania swojej sytuacji¹⁶. Jak podkreśla B. Śliwerski „...prawa człowieka (w tym i prawa dziecka) płyną z jego natury, oznacza to, że wywodzą się one z tego, co nazywa się prawem naturalnym, prawem niepisany, stojącym ponad prawem stanowionym przez człowieka. Z tego też tytułu są one nienaruszalne i niezbywalne”¹⁷.

¹⁶ *Przestrzeganie praw dziecka w Polsce. Raport UNICEF Polska*, Warszawa 2009, s. 4, <https://unicef.pl/co-robimy/publikacje> [dostęp: 08.10.2020]. Najważniejszym dokumentem prawa międzynarodowego, który określa prawa dziecka jest Konwencja o Prawach Dziecka uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych 20 listopada 1989 roku, ratyfikowana przez 192 kraje, w tym Polskę (w 1991 roku). Wśród praw dziecka ustanowionych w Konwencji warto wymienić: prawo do życia i rozwoju, prawo do godności i szacunku, prawo do tożsamości i identyczności (prawo do nazwiska, imienia, obywatelstwa, wiedzy o własnym pochodzeniu), prawo do swobody myśli, sumienia i wyznania, prawo do odpowiedniego standardu życia, prawo do ochrony życia, prawo do nauki, prawo do wypoczynku i czasu wolnego, prawo do korzystania z dóbr kultury, prawo do informacji, prawo do znajomości swoich praw, prawo do wyrażania swoich poglądów. Inne dokumenty regulujące kwestię praw dziecka to: Deklaracja Praw Dziecka, zwana również Deklaracją Genewską (1924), Deklaracja Praw Dziecka (1959); Europejską Strategię na rzecz Dzieci (1995) – dokument określający modelowy zakres ochrony prawnej dziecka, jaki powinien obowiązywać wszystkie państwa członkowskie Unii Europejskiej; Europejska Konwencja o Wykonywaniu Praw Dzieci (uchwalona w 1996, ratyfikowana przez Polskę w 1997; weszła w życie w 2000 roku); dwa protokoły do Konwencji Praw Dziecka dotyczące angażowania dzieci w konflikty zbrojne, handlu ludźmi, dziecięcej prostytucji i pornografii (2000 rok). Natomiast wśród podstawowych aktów prawa polskiego regulujących kwestie ochrony godności dziecka i jego praw należy w szczególności wymienić: Konstytucję RP, Ustawę Prawo oświatowe i Ustawę o Rzeczniku Praw Dziecka.

¹⁷ B. Śliwerski, *Prawo dziecka do praw*, [w:] M. Michalak (red.) *Prawa dziecka wczoraj, dziś i jutro – perspektywa korczakowska*, t. 1: *Biuro Rzecznika Praw Dziecka*, Warszawa 2018, s. 99, https://brpd.gov.pl/sites/default/files/01_prawa-dziecka-wczoraj-dzis-i-jutro_tom_i_-_ebook.pdf [dostęp: 15.09.2020].

Ideal autentyczności

Autentyczność¹⁸ jest współcześnie cenioną postawą, traktowaną jako warunek godnego życia, moralnego i duchowego rozwoju jednostki. Wiąże się ze świadomością jednostki własnego człowieczeństwa i poczuciem odpowiedzialności za swoje życie, za swoje „ja”. Utożsamiana jest z kreatywnością, oryginalnością, szczerością wyrażania siebie, odrzuceniem schematów, pozorów i homogenizujących wpływów otoczenia, z nieustannym „stwarzaniem siebie” – z autokreacją i samorealizacją¹⁹. Zbyszko Melosik i Mirosław J. Szymański podkreślają, że dla kreowania własnej tożsamości

ogromne znaczenie ma wybór między nieukrywanym indywidualizmem, niemal wyłącznym kierowaniem się własnym interesem a solidarnością i prospołecznością, a więc cechami, które w czasach gwałtownej zmiany społecznej są bardzo potrzebne, ale nie są szczególnie nagłaśniane i promowane²⁰.

¹⁸ Według słownikowych ujęć autentyczność to tyle, co oryginalność, prawdziwość autorstwa lub datowania dzieła, pochodzenie od tego autora, któremu dzieło jest przypisywane. Współcześnie pojęcie to zachowuje podwójne znaczenie – jest stosowane zarówno do charakterystyki rzeczy, jak i osób. Pojęcie autentyczny używane jest między innymi w znaczeniach: 1) zgodny z rzeczywistością 2) niebędący kopią, falsyfikatem ani przeróbką; 3) szczery, niekłamany, prawdziwy; 4) niewątpliwy, wielki, prawdziwy – używane dla podkreślenia jakiejś cechy. W odniesieniu do człowieka za autentyczne uznawane jest to, co wypływa z osobowości działającego i/lub mówiącego podmiotu. Autentyczne lub nieautentyczne może być postępowanie, postawa, uczucia, przekonania, prezentowane poglądy. Autentyczność jest pojmowana jako antonim udawania, sztuczności, fałszu, gry, hipokryzji, wyrachowania, konformizmu, przeciwieństwo sztuczności, udawania, gry, oszukiwania, zakłamania, obłudy, fałszu, wyrachowania; zob. autentyczność (autentyczny) [w:] W. Doroszewski (red.), *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1996; S. Blackburn, *Oksfordzki słownik filozoficzny*, przeł. C. Cieśliński i in., Warszawa 1997, s. 38; A. Podsiad, *Słownik terminów i pojęć filozoficznych*, Warszawa 2001, s. 85; W. Łagodzki, G. Pyszczyk (red.), *Filozofia. Leksykon PWN*, Warszawa 2000, s. 49-50, M. Żardecka-Nowak, *Autentyczność zawiedzionych nadziei, czyli o wygasaniu pewnego moralnego ideału w ponowoczesnym społeczeństwie masowym*, „Logos i Ethos” 2012, nr 1 (32), s. 81-83.

¹⁹ M. Żardecka-Nowak, *Autentyczność zawiedzionych nadziei...*, s. 81.

²⁰ Z. Melosik, M.J. Szymański (red.), *Tożsamość w warunkach zmiany społecznej*, Warszawa 2016, s. 9.

Propagowane przez kulturę masową wezwanie do samorealizacji i samospelnienia w wielu przypadkach może bowiem rodzić frustrację, gdyż nie zawsze jednostka będzie miała warunki i środki na realizację tego celu.

Idea autentyczności, promowanie indywidualizmu nie jest wytworem naszych czasów. Na przykład Kartezjusz, J. Locke traktowali indywidualną wolę jednostki jako pierwotną wobec relacji społecznych, a epokę romantyzmu cechował wręcz kult jednostki buntującej się wobec świata i jego norm, wyrażającą w ten sposób swój sprzeciw wobec porządku społecznego. Współczesna autentyczność, polegająca na budowaniu przez jednostkę własnego „ja” według własnych kryteriów, jest przejawem wolności, która domaga się wyzwolenia od tego, co nas określa z zewnątrz.

Charles Taylor wskazuje, że największymi bolączkami współczesności są indywidualizm, prymat rozumu instrumentalnego oraz odrzucenie postaw obywatelskich²¹. Indywidualizm, w swym skrajnym wydaniu, powoduje atomizację jednostek, ich alienację, wycofywanie się z życia publicznego. Koncentracja na własnym „ja”, na własnych potrzebach prowadzi do egoizmu, zaś próby określania siebie, bez odniesienia do świata zewnętrznego, nieuchronnie prowadzą do zamykania się człowieka w swoim wnętrzu. W konsekwencji, zmniejsza się zainteresowanie jednostki sprawami innych ludzi, społecznością lokalną czy polityką²².

Autentyczność utożsamiana z brakiem ograniczeń zewnętrznych w odnajdywaniu, konstruowaniu i wyrażaniu własnego „ja”, z emanacją „unikalnego siebie”, powoduje osłabienie, a nawet zerwanie więzi ze wspólnotą, w szczególności w obszarze powinności i zobowiązań wobec niej. Powoduje to także społeczną atomizację, koncentrowanie się wyłącznie na własnych potrzebach oraz prowadzi do zinstrumentalizowania wszelkich relacji ze światem zewnętrznym, relacji z innymi ludźmi, do osobistych kalkulacji „zysku i strat” jako kryterium uzasadnienia utrzymywania tych relacji, gdzie drugi człowiek staje się środkiem do osiągnięcia celu, a życie ludzkie i jego godność bywają

²¹ Ch. Taylor, *Etyka autentyczności*, Kraków 2001, s. 10-19.

²² Ch. Taylor wskazuje, że w konsekwencji może to rodzić „niebezpieczeństwo utraty wolności na płaszczyźnie politycznej”, stanowiące naruszenie godności człowieka jako obywatela. Ibidem, s. 16-17.

przeliczone na pieniądze i inne wartości materialne. Taylor wskazuje, że rozum instrumentalny to

ten rodzaj racjonalności, którym posługujemy się, aby wyliczyć najbardziej ekonomiczny sposób wykorzystania środków prowadzących do danego celu. Maksymalna efektywność, najlepsza relacja nakładów do zysków – oto kryterium sukcesu takiego rozumowania²³.

Paradoksalnie, zagrożenia wynikające z indywidualizmu mogą być zneutralizowane przez sam ideał indywidualizmu. Jego właściwe urzeczywistnienie wymaga jednak uznania dialogiczności natury ludzkiej, gdyż własne „ja” konstruujemy w dialogu z innymi. „Samookreślenie jest równoznaczne z odnalezieniem tego, co znaczące, w tym, co wyróżnia mnie spośród innych ludzi”²⁴. Warunkiem sensowności indywidualizmu jest także przyjęcie i uznanie przez jednostkę pewnego moralnego horyzontu, istniejącego poza nim samym. Za indywidualizmem, samorealizacją „kryje się moralny ideał wierności samemu sobie”²⁵, który Taylor określa mianem ideału autentyczności. Autentyczność według niego „nie jest wrogiem wymogów, które rodzą się poza podmiotem”²⁶, a na odwrót – autentyczność zakłada ich istnienie.

Autentyczność w wychowaniu

Idea bycia autentycznym, staje się niemal wymogiem współczesnej kultury, oddziałuje na wszystkie sfery, w tym także na wychowanie. Według Benedykta XVI wychowanie jest nierozzerwalnie związane z uświadomieniem dziecku jego wolności, jego wartości dla świata i samego siebie, jego godności osobowej przynależnej mu z racji jego istnienia, godności osobowej jako godności bezwarunkowej. „Wychować to tyle, co właściwie wprowadzić drugiego człowieka w jego wolność”²⁷. Wiąże się to z uznaniem podmiotowości dziecka nie tylko

²³ Ibidem, s. 12.

²⁴ Ibidem, s. 40.

²⁵ Ibidem, s. 22.

²⁶ Ibidem, s. 45.

²⁷ J. Ratzinger, *Elementarz Benedykta XVI Josepha Ratzingera dla pobożnych, zbuntowanych i szukających prawdy*, wybór i oprac. M. Zawada, Kraków 2008, s. 229.

w sferze deklaracji, ale przede wszystkim wyrażającej się w codziennej praktyce edukacyjnej, w działaniach pedagogicznych rodziców i nauczycieli, w tym także z promowaniem praw dziecka i ucznia. Prawa te muszą więc być z jednej strony, znane dzieciom, a z drugiej, respektowane przez dorosłych.

Polska szkoła gwarantuje dzieciom szeroki zakres wolności i praw²⁸. Ważne jest jednak nie tylko to, by uczeń miał świadomość, jakie ma prawa, lecz również, by rozumiał, że kończą się one tam, gdzie

---

²⁸ Preambuła do prawa oświatowego określa, iż „ Oświata w Rzeczypospolitej Polskiej stanowi wspólne dobro całego społeczeństwa; kieruje się zasadami zawartymi w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, a także wskazaniem zawartymi w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Konwencji o Prawach Dziecka. Nauczanie i wychowanie – respektując chrześcijański system wartości –za podstawę przyjmuje uniwersalne zasady etyki. Kształcenie i wychowanie służy rozwijaniu u młodzieży poczucia odpowiedzialności, miłości Ojczyzny oraz poszanowania dla polskiego dziedzictwa kulturowego, przy jednoczesnym otwarciu się na wartości kultur Europy i świata. Szkoła winna zapewnić każdemu uczniowi warunki niezbędne do jego rozwoju, przygotować go do wypełniania obowiązków rodzinnych i obywatelskich w oparciu o zasady solidarności, demokracji, tolerancji, sprawiedliwości i wolności”, Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe, Dz.U. 2017, poz. 59, <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20170000059/U/D20170059Lj.pdf>, [dostęp: 13.09.2020]. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w art. 30 stanowi, że „Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych”. Artykuł 72 ustawy zasadniczej dotyczy natomiast praw dziecka: „1. Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją; 2. Dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej ma prawo do opieki i pomocy władz publicznych; 3. W toku ustalania praw dziecka organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko są obowiązane do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka; 4. Ustawa określa kompetencje i sposób powoływania Rzecznika Praw Dziecka”, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r., Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483, <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970780483>, [dostęp: 13.09.2020]; zob. także treść przywołanych w Preambule do Prawa oświatowego aktów prawnych oraz innych dotyczących praw człowieka i dziecka [w:] M. Zubik (red.), *Wybór dokumentów prawa międzynarodowego dotyczących praw człowieka, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich*, Warszawa 2008.

zaczynają się prawa drugiego człowieka. Wyniki badań opublikowane w najnowszym raporcie UNICEF Polska mogą napawać ostrożnym optymizmem, jeśli chodzi o znajomość przez dzieci i młodzież przysługujących im praw. Zdecydowana większość dzieci słyszała o prawach dziecka. Jako główne źródło informacji dzieci wskazywały nauczycieli i rówieśników, rzadziej źródłem tym byli rodzice czy media. Sami pedagodzy uznają potrzebę edukowania dzieci i młodzieży o ich prawach, aczkolwiek niepokój może budzić postawa 10% badanych nauczycieli, którzy prezentują pogląd o negatywnym wpływie świadomości dziecka o przysługujących mu prawa. Ich zdaniem, skutkiem edukacji o prawach dziecka jest okazywanie aroganckich postaw przez dzieci oraz kwestionowanie autorytetu rodziców i nauczycieli²⁹.

Ideał autentyczności w wychowaniu oznacza, iż wychowawca w swojej codziennej praktyce traktuje podmiotowość wychowanka jako podstawową zasadę wszelkich działań, a towarzysząc dziecku w jego rozwoju stwarza optymalne warunki do kształtowania i rozwijania u wychowanka poczucia własnej godności oraz szacunku dla godności innych. Wychowawca powinien pamiętać, że jego pozytywny wpływ na wychowanka zależy także od tego, czy on sam jest autentyczny, czy uosabia moralny ideał wierności samemu sobie, czy jest wiarygodny w swoim życiu i w relacjach z dzieckiem, czy szanuje godność dziecka. Autentyczność nie musi bowiem kierować człowieka ku egocentryzmowi. Człowiek jest naprawdę autentyczny tylko wtedy, gdy jest w zgodzie z samym sobą i rozumie siebie. Przekłada się na to jego zdolność do rozumienia innych oraz na bycie rozumianym³⁰. Dążenie do autentyczności stawia przed wychowawcą zadania trudne, wymagające poruszania się po obszarach wrażliwych na zarzut nierepektowania godności wychowanka i praw, które z tej godności wynikają. Bogusław Śliwerski twierdzi, że dorośli, także nauczyciele i wychowawcy, często myślą godność osobową dziecka z godnością, na którą trzeba zasłużyć poprzez odpowiednie zachowanie, a przecież godność człowieka przynależna jest każdej istocie ludzkiej, niezależnie od jej

²⁹ E. Falkowska, A. Telusiewicz-Pacak, *Prawa dziecka z perspektywy dzieci, rodziców i nauczycieli. Raport z badań, UNICEF Polska*, Warszawa 2019, s. 55, <https://unicef.pl/co-robimy/publikacje>, [dostęp: 13.09.2020].

³⁰ A. Gałkowska, S. Gałkowski, *Dwie autentyczności*, [w:] I. Ulfik-Jaworska, A. Gała (red.), *Dalej w tę samą stronę: księga jubileuszowa dedykowana profesor Marii Braun-Gałkowskiej*, Lublin 2012, s. 360.

wieku, postępowania, dokonanych wyborów, „niezależnie od tego, jakie ma ona osiągnięcia i w jak niegodnych warunkach ona lubi żyć”³¹.

Prawa dziecka wynikają z jego godności dziecka, a każde naruszenie tych praw niszczeniem tej godności, jest jej antytezą. Niestety, przypadki naruszania praw dziecka i jego godności mają miejsce także w placówkach oświatowo-wychowawczych. Na podstawie wyników badań opublikowanych w raporcie UNICEF można stwierdzić, iż w polskiej szkole co trzecie dziecko (nastolatek) w wieku 15-17 lat uważa, że jego prawa są i były łamane, przede wszystkim chodzi tu o przemoc słowną oraz przejawy niesprawiedliwości w szkole³². Zdaniem 85% dzieci i młodzieży rodzice przestrzegają na co dzień przysługujących im praw, a 70% deklaruje, iż przestrzegają ich również nauczyciele³³. O skali problemu może świadczyć fakt, że tylko w 2019 roku do Rzecznika Praw Dziecka wpłynęły informacje o 326 postępowaniach wyjaśniających prowadzonych wobec nauczycieli z powodu naruszenia praw i dobra dziecka, przy czym w 257 przypadkach sprawy zostały skierowane do dalszego postępowania dyscyplinarnego. Postępowania wyjaśniające wobec nauczycieli dotyczyły przypadków naruszenia godności dziecka, takich jak prezentowanie dzieciom treści pornograficznych (również poza szkołą), stosowanie przemocy fizycznej i psychicznej (uderzenie, szarpanie, wyzywanie). Jak podkreśla Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu generalnym z czerwca 2020 roku skierowanym do Ministra Nauki i Szkolnictwa, przypadki te „nie powinny się zdarzyć. Jednak się zdarzyły i są dowodem na to, że sposób traktowania dzieci przez niektórych nauczycieli narusza postanowienia Konwencji o Prawach Dziecka”³⁴.

We współczesnej szkole akcentuje się prawdę o godności ucznia, jego podmiotowości, wspierania w rozwoju. Podkreśla się jego prawo do konstruowania własnej tożsamości w dialogu z innymi, wspiera

³¹ B. Śliwerski, *Dziecko jako centralna postać pedagogiki i zmiany społecznej (na przykładzie trzech podejść do socjalizacji i wychowania dziecka)*, [w:] M. Malewska, B. Śliwerski (red.), *Pedagogika i edukacja wobec nowych wspólnot i różnic w jednoczącej się Europie*, Kraków 2002, s. 721-722.

³² E. Falkowska, A. Telusiewicz-Pacak, op. cit.

³³ Ibidem, s. 22.

³⁴ Ibidem, s. 22. Rzecznik Praw Dziecka pisze do ministra nauki: trzeba zmienić kształcenie nauczycieli, <https://naukawpolsce.pap.pl/aktualnosci/news%2C82474%2Crzecznik-praw-dziecka-pisze-do-ministra-nauki-trzeba-zmienic-ksztalcenie> [dostęp: 10.10.2020].

się jego dążenia do manifestowania siebie i swoich indywidualnych potrzeb w zakresie rozwijania osobistego potencjału, ale jednocześnie edukacja, proces kształcenia i wychowania, zaczyna nosić znamiona instrumentalnego charakteru w zakresie oddziaływania na uczniów, między innymi poprzez arbitralne określenie celów wychowania i kształcenia, a także poprzez różne metody oceny ich realizacji (osiągnięcia). Agnieszka Gromkowska-Melosik zwraca uwagę na powszechne już dziś zjawisko „testologii”, które „zdominowało codzienność szkoły i tożsamość uczniów”³⁵. Co więcej, powszechne stosowanie testów spowodowało, iż aktywność nauczycieli przestała być ukierunkowana na ucznia i jego rozwój. Prowadzi to „do rezygnacji przez nauczycieli z metod nauczania zorientowanych na rozwój ucznia na rzecz metod zorientowanych na przekazywanie formalnej wiedzy i kompetencji w zakresie rozwiązywania testów”³⁶. Autorka stwierdza także, że przyczynia się to do pozbywania się przez nauczycieli kompetencji pedagogicznych, które nabyli w trakcie swojej edukacji, gdyż przestają one być potrzebne³⁷. Zbyszko Melosik prezentuje podobne stanowisko. Uważa on, że następstwem tego zjawiska są zmiany w obszarze aspiracji i ambicji środowiska szkolno-wychowawczego, tj. uczniów, nauczycieli i władz szkolnych, a sama szkoła zamiast wspierać, wychowywać oraz kształtować (kształcić) mądrych i krytycznych uczniów, przygotowuje „rozwiązywaczy testów”³⁸.

³⁵ A. Gromkowska-Melosik, *Orientacja na testy w szkolnictwie współczesnym – kontrowersje ideologiczne i pedagogiczne*, „Studia Edukacyjne” 2015, nr 36, s. 20.

³⁶ Ibidem, s. 21.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Z. Melosik, *Kultura popularna i tożsamość młodzieży. W niewoli władzy i wolności*, Kraków 2013, s. 396. Najwyższa Izba Kontroli w raporcie opublikowanym w 2019 roku dotyczącym przeprowadzania egzaminów zewnętrznych w polskim systemie edukacji, sformułowała wniosek, iż egzaminy zewnętrzne w dotychczasowej postaci pełnią wyłącznie funkcję selekcji uczniów do dalszych etapów kształcenia, co w pewnym sensie można uznać za ograniczenie swobody wyboru dalszej drogi edukacyjnej, a nawet życiowej ucznia. Autorzy raportu proponują, aby kreatorzy polityki oświatowej państwa, w większym stopniu pochyliłi się nad potrzebami uczniów i jakością edukacji, aby egzaminy zaczęły pełnić przede wszystkim funkcje diagnostyczne, bo „jeśli egzaminy mają stanowić wartość dodaną w polskim systemie edukacji, to powinno preferować się ich funkcję diagnostyczno-ewaluacyjną związaną z możliwością monitorowania i wartościowania procesów edukacyjnych”, zob.

Podsumowanie

Czy ideał autentyczności może stać się współczesnym ideałem wychowania. Odpowiedź na tak postawione pytanie jest niejednoznaczna. W wymiarze edukacyjnym akcentuje się „fakt niepowtarzalności osoby oraz jej prawo do wyboru własnej drogi rozwoju i doskonalenia osobowego – włączając w to wszelkie formy i poziomy kształcenia i wychowania”³⁹. Nie brakuje jednak przykładów instrumentalnego traktowania dziecka, a nawet deptania jego godności w placówkach edukacyjnych. Godność i wolność osoby przeciwstawia się jakimkolwiek sterowaniu wychowaniem, manipulowaniu treściami kształcenia i wychowania – co nie oznacza, że wychowanie nie powinno być w sposób odpowiedzialny kierowane⁴⁰.

Wychowanie jest procesem dynamicznym i wielopłaszczyznowym, jest wprowadzeniem jednostki w samodzielność i odpowiedzialność. Postulat autentyczności wydaje się być możliwy do zrealizowania, o ile stanie się holistycznym imperatywem działania na wszystkich poziomach procesów wychowawczych i socjalizacyjnych. Realizacja ideału autentyczności w wychowaniu powinna zaowocować wyposażeniem wychowanka w umiejętności i kompetencje umożliwiające mu całościowe podążanie w kierunku niezawisłej autokreacji, samorealizacji i samospełnienia, zgodnie z jego indywidualnymi potrzebami, predyspozycjami, celami i możliwościami. Świat promujący autentyczność jednostki w poczuciu łączności ze wspólnotą, uznający godność dziecka i jego prawa, „to świat samorealizacji człowieka i wspólnoty, w którym człowiek nie ztraca swego człowieczeństwa”⁴¹.

Informacja o wynikach kontroli. *System egzaminów zewnętrznych, w oświacie*, Warszawa 2019, s. 10, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,21647,vp,24297.pdf> [dostęp: 15.09.2020].

³⁹ F. Adamski, *Personalizm – filozoficzny nurt myślenia o człowieku i wychowaniu*, [w:] Idem (red.), *Wychowanie personalistyczne*, Kraków 2005, s. 14.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ E.J. Kryńska, *Refleksja nad historią dzieciństwa w kontekście idei wychowania humanistycznego*, „Civitas et Lex” 2020, nr 1(25), s. 17.